

terih so taka dela razstavljena, so mračne. Sodoben človek, ki se mu hoče življenja, se v njih ne počuti dobro. Dušni pastir, ki za svojo cerkvu daje naročila umetnikom, naj pazi, da umetnost, kolikor je mogoče, izrazi ves kompleks krščanskih resnic.

Tudi o umetnosti so razpravljali koncilski očetje, verjetno v tem duhu.

Vendar so našli samo nekateri pastoralni problemi naše dobe. So pa še mnogi drugi, vsi pomembni in važni za čase, ki se bližajo. Z vsemi se bo treba spoprijeti po navodilih, ki jih bo dal koncil.

Filip KAVČIČ

ŽIVI NARODNI JEZIK U LITURGIJI

*Laudate Dominum omnes gentes
Laudate eum omnes populi!*

Polazeći sa stanovišta crkvenoga prava i sadašnjih liturgijskih propisa valja reći da se na području zapadne, ili t. zv. latinske Crkve (can. 1 CIC) liturgijski čini imaju u principu vršiti latinskim jezikom. Izuzetak čini privilegij staroslovenske liturgije, te hrvatskog i slovenačkog obrednika kod nas, kao i pojedini indulti Sv. Stolice u različitim krajevima, podijeljeni u novije doba, gledom na pjevanje Ordinarija sv. mise i na neke molitve i upite kod pojedinih sakramenata, osobito kod krštenja i vjenčanja. Svi su ti propisi i indulti historijski uvjetovani i nemaju nikakovo dogmatsko značenje. Oni spadaju u opći mehanizam crkvene uprave, te podliježu mnogostrukim promjenama, kako ih iziskuje svrsishodnost i raznolikost prilika u historijskom razvitku Crkve.

Razmatra li se pitanje liturgijskog jezika historijski, tada vidimo da se Spasitelj kod prve sv. mise, pričesti i ređenja, dan prije svoje muke i smrti na križu, služio aramejskim jezikom kojim su govorili on, apostoli, kao i stanovnici Palestine u svakidašnjem životu. Isto su tako postupili i apostoli. U propovijedanju evanđelja i u bogoslužju apostoli su se

služili onim jezikom kojim su govorili oni kojima su se obraćali.¹⁾ Drugačije nije ni moglo biti. Sv. Pavao nije Atenjanima mogao propovijedati aramejski. Zato i sv. Pavao, kao i sv. Petar, i samim Rimljanima šalju poslanice sastavljene na grčkom jeziku. Rim je tada u kulturnom pogledu bio potpuno u sferi helenizma. T. zv. viši sloj rimskih građana govorio je grčki. To je bio jezik otmjenog rimskog društva. Razumije se, da su i patriciji i senatori govorili i latinski. Ali to je tada bila *lingua vulgaris* kojom je govorio *vulgus*, puk, posluga, robovi, seljaci. Na svojim se misijskim putovanjima apostoli nisu obraćali poglavito nižem sloju tadašnjeg društva, pogotovu ne robovima. Kršćanstvo je među robovima sticalo prištaše jer im je išlo u prilog i jer su robovi u svemu bili ovisni od svojih gospodara, pa su od svojih gospodara-kršćana poprimali i kršćanstvo. Ali kršćanstvo nije bilo religija robova. Apostoli su u kućama i zaseocima rimskih patricija i uglednijih građana propovijedali, krštavali i lomili hljeb. Tako je to bilo i kasnije za vrijeme progona. Zato je sasvim prirodno da je liturgija u Rimu za prva tri stoljeća bila grčka. To je sigurna historijska činjenica i o tome nema nikakove sumnje. Kad je, međutim, kristianizacija prodrla i na periferiju Rima, izvan gradskih zidina i u rimsku okolicu među *pagane* (seljake), među robove i obični puk, tada je i propovijed i liturgija morala preuzeti latinski jezik kao sredstvo izražavanja. To

¹⁾ U 14. glavi I. poslanice Korinćanima govori sv. Pavao o bogoslužnim sastancima prvih kršćana pa daje stanovitu prednost onima koji »prorokuju«, t. j. tumače vjerske istine govoreći jezikom što ga prisutni razumiju, pred onima koji misle da imaju dar govora pa govore jezikom što ga prisutni ne razumiju. Sv. Pavao nastavlja: »Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis: quomodo scietur id, quod dicitur? eritis enim in aera loquentes. Tam multa, utputa genera linguarum sunt in hoc mundo: et nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor, barbarus: et qui loquitur, mihi barbarus: Sic et vos, quoniam aemulatores estis spirituum, ad aedificationem Ecclesiae quaerite ut abundetis... Ceterum si benedixeris spiritu: qui supplet locum idiotae, quomodo dicet »Amen« super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit. Nam tu quidem bene gratias agis: sed alter non aedificatur. Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam: quam decem millia verborum in lingua... Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur intrent autem idiotae, aut infideles: nonne dicent quod insanitis?...« (I. Kor. 14, 9—23). Naumice navodim čitav ovaj tekst po Vulgati moleći bibličiste da nam dadu pravilan prijevod i tumač ovih riječi sv. Pavla.

se u Rimu desilo na prijelazu iz 3. u 4. stoljeće, još prije Konstantina Velikog. Tada je dotadašnja grčka liturgija prevedena na latinski. Nije to bila latinština ni Cicerona ni Ovidija ni Tacita. Bio je to onaj način govora kojim se u svom svaki-danšnjem životu služio obični rimski puk. Bila je to u punom smislu riječi *lingua vulgaris*. Rim je, dakle, prvi na Zapadu uveo u liturgiju živi narodni jezik. Prenošanjem Sv. Pisma s grčkoga na latinski i prevodenjem liturgijskih obrazaca na latinski postala je ova *lingua vulgaris* književnim jezikom. Političke prilike, nakon što je Konstantin Veliki prenio prijestolnicu rimskoga imperija u Bizant, pogodovala su sve većem zamahu latinskog jezika na svim područjima zapadnog dijela rimskoga carstva. U Rimu su, na Palatinu, još dugo ostali carski činovnici, Grci. Za njih se služila liturgija na grčkom jeziku. Ostatak toga imamo još danas u sv. misi: *Kyrie eleison*. Na veliki petak pjeva se kod klanjanja križu nesamo latinski, nego i grčki: *Hagios o theos, hagios ishiros hagios athanatos, eleison imas*. U svečanoj papinskoj misi još i danas kardinal-subdjakon, nakon latinskog teksta, pjeva poslanicu grčkim jezikom. Isto čini zatim i kardinal-djakon kod evanđelja. Ono, što je grčki jezik bio za Rim do kraja 3. st., bio je pri kraju antike, za seobe naroda, na čitavom području Evrope i Afrike, latinski jezik. Puk je govorio svojim narodnim jezikom, a rimski su osvajači, upravljači i misionari, kao i domaći mogućnici, govorili latinski. Ne bih se usudio reći da narodni jezici nisu bili sposobni da izraze kršćanske vjerske istine i osjećaje. Nije li Ulfila već u 4. st. preveo Sv. Pismo na gotski jezik i time udario temelje literaturi na njemačkom jeziku, koji je tako prestao biti samo *lingua vulgaris* i postao *lingua litteraria*, a sigurno i *lingua liturgica*? Kako bi, uostalom, misionari upoznavali narode s kršćanstvom, nego upravo na narodnom jeziku? Tako je to danas, i ne može drugačije da bude, tako je to bilo i nekad. Kad je prvi zagrebački biskup Duh oko 1094 došao u Zagreb, donio je sa sobom liturgijske knjige, latinske dakako, prema već tada udomaćenom običaju. Među tim knjigama bila je i velika biblija, pisana oko g. 800, za opata Radona u sjevernoj Francuskoj. I ta je biblija bila latinska. Ali između latinskih redaka unio je biskup Duh mnoštvo slavenskih glosa, t. j. prijevoda, s prizvukom hrvatsko-kajkavskog narječja kojim se govorilo u Zagrebu. Duh je, propovijedajući starim Zagrepčanima evanđelje, nastojao svoj materinji češki jezik pril-

goditi domaćem idiomu da ga mogu razumjeti oni kojima govori. Ali ti su narodni jezici bili još uvijek samo *lingua vulgaris*. Tim su jezicima govorili široki narodni slojevi. Rijetko su se našli oni koji su znali i mogli slijediti primjer biskupa Ulfile i kasnije sv. braće Ćirila i Metodija. Latinski je jezik bio tada superioran. Nije to bio više samo *lingua vulgaris*. Postao je međutim, zahvaljujući upravo velikoj promjeni koja se desila nacionalizacijom liturgije u Rimu, *lingua litteraria*. Dok se latinski u samom Rimu i u Italiji polagano ali sigurno pretvarao u talijanski, postao je latinski na cijelom Zapadu jezikom višeg sloja. Bio je, osim toga, i prirodna veza jedinstva zapadnog rimskog carstva.

Nužna je posljedica svega toga bila da se liturgija, služena na cijelom Zapadu latinskim jezikom, sve više udaljivala od vjernika. Vjernici nisu razumjeli što to kler kod oltara govori i pjeva. Liturgija je eskluzivno klerikalizirana. Nije to bila više *liturgija*, zajednički čin kršćanske zajednice, nego *klerourgija*, gdje sve vrši sam kler »u ime vjernika«. Dolazeći iz Carigrada sv. braća Ćiril i Metodije pokušali su u Moravskoj, u drugoj polovici 9. st., doskočiti ovom otuđenju vjernika od liturgije, pa su uveli staroslovensko bogoslužje. Najprije u istočnom, a zatim i u rimskom obredu. Time je staroslovenski jezik prestao biti samo *lingua vulgaris*: postao je, poput latinskoga i grčkoga, *lingua litteraria* i *lingua liturgica*. U Moravskoj su sv. braća, radi tadašnjih političkih prilika, doživjela neuspjeh. Ali njihovo je djelo ostalo. Danas je slavenski jezik, uz latinski, najrašireniji liturgijski jezik u kršćanstvu. Danas mnogi na Zapadu postavljaju sv. braću kao uzor koji u tom pravcu treba Crkva i danas da slijedi. Drugi, dakako, omalovažuju sv. braću, pa čak i prešućuju i njih same i njihovo djelo. Evo, na primjer, izvrsna velika introdukcija u zapadnu liturgiju od P. H. Schmidta S. J., profesora na Gregorijani u Rimu, izašla 1960. Obasiže 850 stranica. Daje vrlo dobar povjesni pregled rimskog obreda. Zahvaća u čitavu modernu problematiku liturgijske obnove, uključujući i pitanje narodnog jezika u liturgiji. I to je poglavlje, kao i sva druga, izvrsno obrađeno. Ipak ima jedan veliki nedostatak. Sv. braća Ćiril i Metodije uopće se ni ne spominju, kao da nisu nikad ni postojali. Isto se tako ne spominje ni staroslovensko bogoslužje kod nas, ni hrvatski i slovenački rimski obrednik. Ali, ne zadržavajmo se kod toga. Idimo dalje u našem razmatranju historijskog aspekta latinskog jezika u liturgiji.

Budući da vjernici nisu mogli sudjelovati u latinskoj misi, jer nisu znali latinski, sve se više običajem *contra legem* uvodi KOD MISE pjevanje pučkih pobožnih popijevaka na narodnom jeziku. Kler ide kod oltara jednim kolosjekom, a puk pjevajući pučke pobožne popijevke koje nemaju veze s misnim obrascem, drugim. Kasnije — to vrijedi i danas — preuzimlju pjevači na koru koji je smješten daleko od oltara, iznad crkvenih vratiju, i pjevanje pučkih pobožnih popijevaka. Tako nisu više samo dva, nego tri kolosijeka: kler, kor i puk. Ta se tri kolosijeka, što dalje to više, razilaze i nikad se ne mogu sastati. Vjernici su pri tom pasivni: oni gledaju što se događa kod oltara, slušaju što se pjeva, obavljaju svoje privatne pobožnosti, ili se pobožno dosađuju. Došlo se do tačke kad se uvidjelo da tako dalje ne može ići.

Tisućljetnom praksom stvoreno je kod vjernika, a i kod klera, mišljenje da sv. misu služi samo svećenik. Vjernici imaju naprosto da »slušaju« sv. misu. Tako glasi crkvena zapovijed. To je u skladu s kan. 1248 CIC: »Festis de praecepto diebus Missa audienda est«. Misa, i uopće liturgija, poprimila je karakter neke ceremonije kojoj vjernici treba da prisustvuju gledajući i slušajući što se zbiva kod oltara i što se pjeva na koru, kao što bi gledali neku predstavu u kazalištu, kinu, na TV, ili slušali neku operu ili neki koncert. Mnogi su tražili izlaz iz ove neprirodne situacije. Često, možda, u nezgodno vrijeme ili na nezgodan način. Ne ćemo se sada kod toga zaustavljati. Možda o tome drugi put. Konačno je sv. Pijo X. u svom *Motu proprio* »Inter pastoralis officii« od 22. XI. 1903. postavio temelj za odlučan preokret. On je naglasio da je aktivno sudjelovanje vjernika u liturgiji, osobito u sv. misi, neophodno vrelo istinskog kršćanskog života. Od tada do danas, u ovih šezdesetak godina, učinjeni su veliki koraci naprijed u tom pravcu. Na II. vatikanskom koncilu koji se upravo održava stavljeno je pitanje liturgijske obnove, po ličnoj želji pape Ivana XXIII, na prvo mjesto. I s pravom. Jer nesamo dubina i širina, nego i sam opstanak kršćanstva u modernom doba ovisi o tomu hoće li i dalje vjernici u katoličkim crkvama, kod liturgije koja se vrši u njihovo ime, biti nijemi gledaoci ceremonija koje su dobrim dijelom davno već zastarjele, te ih vjernici ne razumiju, i slušaoci onoga što ne shvaćaju, jer se govori i pjeva na njima nerazumljivom jeziku. Hoće li i dalje misnik kod oltara i liturg uopće biti u očima vjernika kao neki vrač koji se vrti, maše rukama i govori

neke nerazumljive formule? Ili će vjernici opet biti organički povezani s liturgom i liturgijom, kako je to bilo u kršćanskoj starini, kako to traži sama struktura sv. mise i kako to žele svi rimski pape od sv. Pija X. amo?

Time smo došli do trećeg i najvažnijeg aspekta s kojega se mora promatrati ovo osnovno pitanje kršćanskog života vjernika i djelovanja klera: do liturgijskog i pastoralnog gledišta. Liturgija je po svojoj unutrašnjoj i bitnoj strukturi — bez obzira na različite pojedinačne rubrike i propise koji ne vode o tomu računa, te zamračuju strukturu sv. mise — tako sastavljena da u njoj aktivno sudjeluje kler, kor i vjernici. O tom strogo liturgijskom aspektu unutrašnje strukture sv. mise drugi put. Danas ćemo se zaustaviti na pastoralno-liturgijskom aspektu ovog pitanja. Prema stoljetnoj praksi, koja je legalizirana stanovitim rubrikama i propisima, u tihoj misi (*missa lecta*) misnik preuzeo u svoje ruke sve dionice. Isto tako i u pjevanoj misi (*missa in cantu*), samo što bi kor, na latinskom jeziku, trebao pjevati neke odlomke iz Proprija i Ordinarija mise što ih i sam misnik recitira. U svečanoj misi (*missa sollemnis*) pomažu misniku subđakon i đakon. Vjernici su pri svemu tomu stvarno iskopčani. Kod tihe ih mise zamjenjuje ministrant koji sve to vrši mehanički, jer ponajčešće ništa od svega toga ne razumije. Kod pjevane i svečane mise zamjenjuje vjernike kor koji često ne pjeva misu, nego različite popijevke kod mise. A kada kor pjeva misu preuzimajući ulogu vjernika, tada to čini na nerazumljivom latinskom jeziku. Da se vjernike nekako poveže s liturgijom pokušalo se uvesti komentatora. To u najviše slučajeva smeta misnika kod oltara. A i vjernicima donosi malo koristi. Ako je komentator dobro pripravljen, on zaista može vjernike ponešto uputiti u razumijevanje onoga što se zbiva kod oltara. Ali time se ne postizava zbiljsko sudjelovanje vjernika u sv. misi. Komentator kod mise nije drugo do loša imitacija spikera kod nogometnih utakmica i drugih svečanosti što ih prenosi Radio ili TV. Ustvari taj bi surogat imao da zamijeni, da predusretne i da spriječi zbiljsko aktivno sudjelovanje vjernika u misi. Ili, sasvim konkretno, jasno i iskreno: komentator se uvodi zato da se spriječi prodor živog narodnog jezika u onu liturgijsku dionicu koja pripada vjernicima.

Sudjelovanje vjernika u liturgiji uopće, a posebice u sv. misi, potpuno je nemoguće na jeziku koji je vjernicima nepoznat i nerazumljiv. S liturgijsko-pastoralnog je gledišta

razborito i prikladno uvođenje živog narodnog jezika u onu liturgijsku dionicu koja se odnosi na vjernike, hitna potreba od najveće važnosti. Sv. misa nije više stvarni i psihološki centar kršćanskog života, što bi ona po svojoj biti trebala da bude. Sv. misa je danas u svijesti kršćanskog puka samo još »kršćanska dužnost« i ništa više. U vjerskom su životu sv. misu zamijenile različite periferne pučke pobožnosti. Jedna je od najhitnijih i najvećih pastoralnih potreba današnjeg vremena da sv. misi opet bude vraćeno prvo mjesto koje joj pripada u vjerskom životu kršćana. Opći je glas onih koji poznaju duhovno i duševno stanje današnjih vjernika: treba vjernicima vratiti liturgiju odstranivši pregrade koje to sprečavaju. To je glas vjernika cijeloga svijeta koji je se ne žele više pod misom pobožno dosađivati, slušati neki koncert, ili pjevati »takova ptičica jesam ja«... To je glas i velikog dijela biskupa na sadašnjem koncilu.

Ne tajim, ipak, da uvođenje živog narodnog jezika u liturgiju imade i protivnika. I među kardinalima, i među biskupima, i među svećenicima. To dolazi do izražaja u praksi, u publicistici i na samom koncilu. Ova podvojenost mišljenja nije loša. Naprotiv, to je dobra stvar. Različita su mišljenja plod različitih stanovišta i različitih prilika. Treba svačije mišljenje poštivati. Treba nastojati da se sagleda objektivna vrijednost razloga jednog i drugog mišljenja, bez strastvenosti i bez sumnjičenja. Svako mišljenje na kraju krajeva, vrijedi samo onoliko koliko *argumenta probant*. U relaciji prema cijelom katoličkom svijetu nema mnogo onih koji danas zastupaju ekskluzivnost latinskog jezika u liturgiji rimskog obreda. Oni svoje traženje da sve ostane kako je sada, obrazlažu vlastitostima latinskog jezika, tradicijom, teškoćom dobrog prevođenja, potrebom misterioznosti u kultu, analogijom prema primitivnim narodima, kojiput i sumnjičenjem onih koji misle da mrtvi latinski jezik treba u izvjesnoj mjeri zamijeniti živim narodnim jezikom u liturgiji. Ustvari nitko razborit ne želi da se liturgija 100% nacionalizira. To bi bio kaos. Ali čuvajući razboritu mjeru, treba da i živi narodni jezik dobije, uz latinski, a kod nas i uz staroslovenski, svoj udio kao liturgijski jezik. Čovjek današnjice i sutrašnjice nije više čovjek kakav je bio pred 1500 godina za seobe naroda. Ne može se, dakle, gledati samo na prošlost. Treba uzeti u obzir i sadašnjost i budućnost. Bez toga Crkva ide ususret da uskoro postane *religio depopulata*.

Razborito, dakle, i primjereno uvođenje narodnog jezika u liturgiju traže historijski i liturgijsko-pastoralni razlozi.

Preostaje još da razmotrimo našu situaciju kakova je danas u tom pogledu. Mi imamo živi narodni jezik u Obredniku i dijelom u sv. misi, a na jadranskom pojasu sv. misu na staroslovenskom jeziku. Pitanje jezika kod dijeljenja sakramenata ne predstavlja, dakle, nikakav problem. Možda nisu svi zadovoljni s ovim ili onim izrazom ili prijevodom. To se daje urediti u novom izdanju hrvatskog Obrednika koje će i onako biti potrebno nakon koncila. Zato se ne ćemo zaustavljati kod Obrednika. Ali pitanju staroslovenske službe Božje i situaciji koja je nastala iza najnovijeg indulta Sv. Oficija o pjevanju misnog Ordinarija *in missa in cantu* treba da posvetimo osobitu pažnju.

Uvijek se iznova pokreće pitanje proširenja staroslovenskog bogoslužja na sve hrvatske biskupije. Kao i u svim drugim pitanjima, tako treba i ovdje poštivati mišljenje onoga koji misli drugačije od nas. Svi se slažemo u tome da staroslovensko bogoslužje ostaje neprikosnoveno tamo gdje je bilo do sada. Treba li da se proširi i na gornju Hrvatsku, to može biti pitanje svrsishodnosti, oportunisti, sporazuma svih zainteresiranih, a to su: Sv. Stolica, biskupi, kler i vjernici. Neki diktat bilo s koje strane, bilo u kojem pravcu i s kojih mu drago motiva, pogotovu kad ti motivi ne bi bilo religijske prirode, samo bi skrenuo ovo pitanje s njegove prave putanje i ne bi doveo do pravilnog rješenja. Osnovni kriterij za pravilno rješenje ovog pitanja ne može biti drugi nego vjerski i liturgijski život vjernika. Polazeći s tog stanovišta ne može se mimoći pitanje što o uvođenju staroslovenskog bogoslužja misle sami vjernici i da li je sada, ili u budućnosti, moguće ostvariti aktivno sudjelovanje vjernika u sv. misi na staroslovenskom jeziku, u onim krajevima gdje do sada nije bilo uvedeno staroslovensko bogoslužje. Ne traži li, možda, i sadašnjost i budućnost da se na čitavom području koje nastavaju Hrvati, u dionici koja u sv. misi pripada vjernicima ili se na njih odnosi, primijeni živi hrvatski jezik? Nema li pri tom samo drugostepenu važnost pitanje kojim će jezikom misnik u sv. misi vršiti svoju dionicu, staroslovenskim ili latinskim? To je, mislim, pitanje svrsishodnosti i oportunisti, pa kod njegova rješenja treba uzeti u obzir mnogostruke, nerijetko i oprečne čimbenike. Zato ostavljam ovo pitanje otvorenim ističući da se ovdje radi samo o proširenju staroslovenskog

bogoslužja na sve hrvatske krajeve, a nipošto u onim biskupijama i crkvama gdje je staroslovensko bogoslužje već udomaćeno. Ono treba tamo da i ostane. Valja samo još riješiti pitanje hoće li se i na tom području dionica u sv. misi koja se odnosi na vjernike kroatizirati, ili će ostati staroslovenska. Jer indult se Sv. Oficija izrijeckom odnosi samo na područje latinske liturgije kod nas.

Situacija u vezi s indultom Sv. Oficija od g. 1960. za područje latinske liturgije sama je u sebi sasvim jasna, ali u praktičnoj provedbi iskrsavaju pitanja koja nisu tako jednostavna. Neka od tih pitanja nisu riješena ni u »Vodiču« koji je iza toga izdan.

U pitanju tih e, odnosno tačnije z b o r n e mise nije taj indult donio bitnih promjena. Uglavnom je legalizirano ono što se kod nas već decenijima prakticiralo. Praksa će pokazati da li je svrsishodna dvojezičnost prema kojoj vjernici mogu glasno moliti stanovite misne molitve na hrvatskom jeziku, a misniku treba da odgovaraju latinski. Prepustimo to, dakle, budućnosti. Moje je lično mišljenje da je dvojezična zborna misa u kojoj vjernici glasno mole ono isto što moli misnik kod žrtvenika bila prikladna za prvu, uvodnu fazu liturgijske obnove vjernika. Ta je faza prošla i trebat će pronaći način kako glasno molenje mise sa strane vjernika ne bi smetalo misnika kod žrtvenika. Čini se da se to može postići samo tako da misnik svoju dionicu moli latinski, a sve ono što se odnosi na vjernike da i misnik govori na živom narodnom jeziku, bez suvišnih reduplikacija.

Indult o pjevanju poslanice i evanđelja na hrvatskom jeziku također ne predstavlja ništa novoga. To je tako reći posvuda kod nas provedeno na osnovi indulta Benedikta XV. Otvoreno je samo još pitanje reduplikacije teksta koji se čita i latinski i hrvatski.

Glavni se nesporazum pojavio kod tumačenja i praktične primjene onoga dijela indulta Sv. Oficija koji govori o pjevanju na živom jeziku u pjevanim misama. Izuzevši svečane i pontifikalne mise, kao i mise u katedralnim, zbornim i sjemenišnim crkvama, smije se prema indultu Sv. Oficija u misi *in cantu* na živom hrvatskom jeziku pjevati misni Ordinarij, t. j. *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*. To može biti tačan ili i slobodan prijevod latinskog liturgijskog teksta, ali uvijek takav da daje barem smisao latinskog izvornika. Sv. Oficij izrijeckom izuzimlje od

ovog privilegija promjenljive dijelove mise koji se nalaze u dnevnom misnom Propriju. To ne znači da se promjenljivi dijelovi mogu naprosto izostaviti u misi *in cantu*. Nasuprot. Promjenljive dijelove iz dnevnog misnog obrasca, t. j. Introit, Graduale, Traktus, Sekvenciju, antifone za prikazanje i za pričest, treba i dalje pjevati ali ne hrvatski, nego latinski. To su oni dijelovi koje bi trebala pjevati *schola cantorum*.

Idete li po zagrebačkim crkvama, opazit ćete da se samo u vrlo rijetkim crkvama pjevaju promjenljivi dijelovi. Inače se pod misom pjeva svašta: latinski i staroslavenski Ordinarij u različitim figuralnim misama ili rjeđe koralno, skraćeni hrvatski Ordinarij, neki moteti. Ponajčešće se pjevaju s njemačkoga pred 180 godina prevedene popijevke, isprepletene starijim i novijim Marijanskim, adventskim, božićnim, uskrsnim i t. zv. euharistijskim popijevkama iz molitvenika i pjesmarica. Jedva da ćete u kojoj zagrebačkoj crkvi *in missa in cantu* čuti da se pjeva ono što indult Sv. Oficija dozvoljava pjevati na hrvatskom jeziku, naime tačan ili slobodan, ali po smislu vjeran hrvatski prijevod Ordinarija mise. Ne znam kako je po župama izvan Zagreba. Čini se da se jednostavno nastavlja dosadašnja praksa pjevanja pučkih popijevaka tzv. cecilijanskog stila, kakve se nalaze u našim pjesmaricama i molitvenicima. Kad govorim o cecilijanskom stilu, tada mislim na tekst, a ne na napjeve. Taj tekst, bez obzira na njegov jezični i sadržajni kvalitet, u prosjeku ne odgovara onomu što dozvoljava spomenuti indult Sv. Oficija. To obično nisu nikakvi prijevodi liturgijskih tekstova. To su slobodne improvizacije bez zbiljske veze s liturgijskim tekstom. Po njima vjernici ne sudjeluju aktivno u pjevanoj sv. misi kako je misnik služi kod oltara. Misa je samo prilika da se te pjesme pjevaju *kod mise* ili *pod misom*. Često ih ni ne pjevaju sami vjernici, nego pjevači ili pjevačice na koru, a vjernici samo slušaju što kor pjeva. Kažu, da je takovo ili slično pjevanje pučkih pobožnih popijevaka kod pjevanje sv. mise — bez obzira na konkretni izbor popijevaka — udomaćeno u čitavoj gornjoj Hrvatskoj, u Bosni i Hercegovini i u Vojvodini. Ako sam pravo obaviješten, i Slovenci pjevaju pod misom obično samo svoje pobožne pučke popijevke. Razlika je, ipak, u tomu, što se kod njih, kako mi je rečeno, rijetko služi misa *in cantu*. Redovito je po župama u nedjelje obična *missa lecta* s pučkim pjevanjem. Imam pri ruci *Crkvenu ljudsku pesmaricu*, štampanu u Ljubljani 1961. Tu su sabrane slovenačke pučke pobožne popijevke

koje se imaju pjevati *pri maši da tako pri maši dejavno sodelujemo*. Ne radi se, dakle, o aktivnom sudjelovanju vjernika u misi, o pjevanju same mise, nego jednostavno o kolektivnom pjevanju *kod mise*.

Ako je svemu tomu tako, ne čini li se, kao da se praktički odričemo aktivnog učešća vjernika *u samoj misi*, da vjernici u pjevanoj misi na živom narodnom jeziku pjevaju onaj dio mise koji se na njih odnosi? Nije li tada bio suvišan indult Sv. Oficija koji ide upravo za tim da omogući *aktivno učešće vjernika u misi kako je služi misnik kod oltara*: »quo arctius sacerdoti Missae Sacrificium offerenti se iungant«? Dok se protivno ne dokaže ili autentično ne izjavi, ne bih se mogao složiti s mišljenjem da je indultom Sv. Oficija dozvoljeno kod mise *in cantu* mjesto propisanog liturgijskog teksta pjevati kod nas uobičajene pučke pobožne popijevke. Većina tih popijevaka ni po svom sadržaju, ni po nekoj mjerodavnoj odredbi crkvene vlasti, ni po indultu Sv. Oficija, nije »stekla pravo« da se pjeva mjesto liturgijskih tekstova pod misom *in cantu*. Indult Sv. Oficija uvodi novo pravno stanje i daje našim vjernicima mnogo više od pjevanja tih popijevaka kod pjevane mise. Prema tom indultu vjernici mogu sudjelovati u samoj misi kako je misnik služi kod oltara. Pjevajući svoju dionicu hrvatskim jezikom vjernici pjevaju samu misu. Tako je živi hrvatski jezik i u samoj sv. misi postao liturgijskim jezikom. Hoćemo li se toga odreći? Ne ćemo li, nasuprot, vjernicima omogućiti da što prije aktivno sudjeluje u sv. misi pjevajući prikladnim napjevima hrvatski misni Ordinarij? Ne ćemo li, što više, zamoliti naše biskupe da i oni dijelovi misnog Proprija koji se izravno odnose na vjernike, u sporazumu sa Sv. Stolicom, budu pjevani na živom narodnom jeziku? Tako bi mogla biti dokinuta i suvišna reduplikacija kod čitanja poslanice i evanđelja. Nelaгодnost koja se kod te reduplikacije osjeća samo je posljedica nelogičnosti koja diktira tu reduplikaciju. Kome i za koga čita misnik poslanicu, evanđelje i druga čitanja, ako ne vjernicima? Ali vjernici ne razumiju latinski. Nelogično je, dakle, da misnik ta čitanja čita latinski. Ako misnik, ili djakon i subdjakon, sve to vjernicima čita ili pjeva na živom jeziku, kao što je to prirodno, tada je suvišno da to misnik čita i latinski.

Aktivno se i razumno-vanjsko sudjelovanje vjernika u pjevanoj sv. misi može samo tako postići da vjernici, vođeni zborom pjevača, na živom narodnom jeziku pjevaju svoju dionicu misnog Ordinarija i Proprija. Bez toga će vjernici i dalje

ostati pasivni i nijemi gledaoci i slušaoci latinske celebracije koju ne razumiju, ili će se morati pribjeći pjevanju pučkih pobožnih popijevaka. U oba se ova slučaja mimoilazi stvarni udio što ga sama struktura sv. mise pridaje vjernicima. Ekstremno je »latinsko« rješenje na širokom planu praktički nemoguće i besmisleno. Vjerojatno se ne će forsirati. Od ovog je ekstremno-latinskog rješenja svakako bolje da vjernici kod mise, bila ona i pjevana, pjevaju prikladne pobožne popijevke, kako je to već stoljećima udomaćeno u gornjoj Hrvatskoj i u srednjoj Evropi. Vjernici kod takvog prisustvovanja pjevanoj sv. misi nisu ni sasvim pasivni ni nijemi gledaoci i slušaoci. Uza sve to ovakva je pučka pobožnost kod pjevane sv. mise samo slabi nadomjestak za onaj udio što ga sama struktura sv. mise po rimskom obredu pridaje vjernicima. Pravilna će se obnova liturgije i liturgijskog života moći provesti samo tako da se vjernicima opet povjeri, odnosno »vrati« njihova dionica u celebraciji pjevane mise. To je, u najmanju ruku, pjevanje određenih dijelova misnog Ordinarija i Proprija sa strane vjernika i pjevačkog zbora na živom narodnom jeziku. Potpuno sudjelovanje vjernika u pjevanoj sv. misi traži još i nešto više: da se i misnik kod pjevanja dnevnih molitava, predslovlja i Očenaša, kod pozdrava i poziva upravljenih vjernicima, kao i kod blagoslova na kraju mise, ne služi vjernicima nerazumljivim latinskim jezikom nego da i on sve to pjeva na živom narodnom jeziku kojim govore vjernici. Teško je unprijed reći u kojim će to etapama biti provedeno. Ali misao sv. Pija X. o neophodnosti aktivnog sudjelovanja vjernika u sv. misi, zasnovana na samoj strukturi sv. mise, sigurnim tempom krči sebi put po konačnog i potpunog ostvarenja.

Dr Dragutin KNEWALD

OKO PROBLEMA SVEĆENIKA-SPECIJALISTA

(DA POČNEMO SA SAMOSTALNIM KATEHETAMA?)

Potreba moderne pastve stavit će i kod nas prije ili kasnije na dnevni red problem svećeničke specijalizacije. Sve se znanosti i struke danas specijaliziraju — kompliciranost, ali i upoznavanje jednog uvijek razvijenijeg i oblicima bogatijeg života donosi to sobom. Morat će se tomu upriličiti i duhovna pastva. Na zapadu toga već ima. Puno. U Americi, u Francu-